

Petar Đukić* • Tahir Mahmutefendić**

NOVA EKONOMIJA: PROMJENE I PRILAGODBE, NAJVEĆI IZAZOVI ZA ODRŽIV I UKLJUČIV RAST

NEW ECONOMY: CHANGES AND ADJUSTMENTS, THE BIGGEST CHALLENGES FOR SUSTAINABLE AND INCLUSIVE GROWTH

Sažetak

Današnji svijet u cjelini je u previranju. Višestruki izazovi potresaju njegove dosadašnje strukture, koje se intenzivno mijenjaju i nasilno se prilagođavaju novitetima. Mnogi od ovih potresa utječu na stanje i izgled globalnog gospodarstva i politike. Danas sve prognoze globalne gospodarske aktivnosti za tekuću i iduću godinu moraju računati na posljedice i neizvjesnosti najnovije pandemije i novog vala migracija. Svijet nije uspio odgovoriti na izazove rastućih rizika od klimatskih promjena, umjetne inteligencije ili nepovoljnih demografskih trendova. To je razumljivo jer se takvi odgovori traže dugoročno. Međutim, povećana neizvjesnost povećava rizike svih vrsta. Mnoge regionalne zajednice naroda, kao i svjetska zajednica u cjelini, morat će u idućim desetljećima posvetiti mnogo više pažnje sustavnom upravljanju rizicima. Osnovna hipoteza ovog rada

Primljeno: 07.12.2020; Prihvaćeno: 06.01. 2021

Submitted: 07-12-2020; Accepted: 06-01-2021

*Petar Đukić, University of Belgrade Faculty of Technology and Metallurgy, Serbia;
djukic@tmf.bg.ac.rs

**Tahir Mahmutefendić, Sarajevo School of Science and Technology, Bosnia and Herzegovina; tahirmahmutefendic@yahoo.co.uk

je da je prihvaćanje promjena i uspješno prilagođavanje globalnim trendovima adekvatniji strateški dogovor društva od strateškog suprotstavljanja. To se uvelike odnosi na klimatske promjene, izazove nejednakosti, demografske fluktuacije... No, čovječanstvo u mnogim situacijama mora reagirati pametno, odmjereno, jedinstveno i kontrolirano. Na to najviše upućuju iskustva s pandemijama, neuspjehi klimatskih akcija i neuspjehi migrantske "strategije". U ovom radu, na temelju analize sadržaja dokumenata i niza statističkih podataka, tražit ćemo mogućnosti i prilike za održivo, društveno i ekološki učinkovito upravljanje globalnim resursima kako bi se kontrolirali negativni ishodi, prvenstveno u gospodarskom smislu.

Ključne riječi: prirodni rizici, globalni rast, pandemije, klimatske promjene, nestabilnost, globalna društvena suradnja.

Abstract

Today's world as a whole is in turmoil. Multiple challenges shake its current structures, which are changing intensively and forcibly adapting to novelties. Many of these earthquakes affect the state and outlook of the global economy and politics. Today, all forecasts of global economic activity for the current and next year must count on the consequences and uncertainties of the latest pandemic and new wave of migration. The world has failed to respond to the challenges of growing risks from climate change, artificial intelligence or adverse demographic trends. This is understandable because such answers are sought in the long run. However, increased uncertainty increases risks of all kinds. Many regional communities of nations, as well as the world community as a whole, will need to pay much more attention to systematic risk management in the coming decades. The basic hypothesis of this paper is that accepting change and successfully adapting to global trends is a more adequate strategic agreement of society than strategic confrontation. This is largely related to climate change, the challenges of inequality, demographic fluctuations ...But humanity in many situations must react smartly, measured, unique and controlled. Experiences with pandemics, failures of climate actions and failed migrant "strategies" point to this the most. In this paper, based on the analysis of document content and a range of statistics, we will look for opportunities and opportunities for sustainable, socially and environmentally efficient management of global resources to control negative outcomes, primarily in economic terms.

Key words: natural risks, global growth, pandemics, climate change, instability, global social cooperation.

UVODNE BILJEŠKE

Prije samo pola godine nitko nije mogao računati na goleme ekonomske i druge negativne učinke pandemije uzrokovane širenjem korona virusa. Regionalna žarišta (Sirija), novi veliki val izbjeglica, umnožavaju društveno-političke poticaje za globalne demografske i geopolitičke proturječnosti. Sigurno je da će se migracije intenzivirati u skladu s izazovima s kojima se suočava epidemija u Africi ili Južnoj Europi. Međunarodni monetarni fond (IMF) i Svjetska banka (WB) su nemoćni kada je riječ o analizi i prognozi tzv. neekonomski čimbenici kao što su epidemije, migracije i, dijelom, klimatske promjene. Svjetski gospodarski forum u Davosu (2020) pokazao je da su globalna ekološka svijest, trenutna slika i njezine perspektive ozbiljan i opći razvojni problem. Nije dovoljno pazio na pandemije migranata, kao što je to prije bio slučaj sa protekcionizmom i carinskim ratovima, na način 19. stoljeća.

Pokazalo se da je ekonomija budućnosti sve više pod utjecajem ponavljanja prošlosti, poput izolacionizma uzrokovanog desničarskim ekstremizmom i epidemijama. Sjene prošlosti, sadašnje generacije čovječanstva. Prirodni tokovi i rizici koji proizlaze iz načina života današnje ljudske populacije isprepleteni su u spletu rastućih rizika koji zahtijevaju daleko odlučnije, kooperativnije i jedinstvenije globalno djelovanje. Svi sukobi među ljudima oko globalne i lokalne raspodjele resursa padaju u vodu protiv rizika sukoba s prirodom i njezinim zakonima. Vidjelo se to kroz mnoge prirodne katastrofe, a ponajviše kroz požare u Australiji koji su trajali mjesecima i zahvatili su površinu od preko 10 milijuna ha, što je jednako površini cijele bivše Jugoslavije, odnosno trećini cijeli Balkanski poluotok.

Kako klimatske promjene djeluju danas postaje sve očitije, ali nije dovoljno uvjerljivo za globalno klimatsko djelovanje. Političke čimbenike, odabrane iz Europe, vrlo je teško pomiriti oko toga tko bi i koliko trebao platiti u globalni fond za zaštitu okoliša koji bi trebao početi 2021. godine. Pregovori će sigurno dugo trajati i biti bolni. Na to upućuju sva iskustva nakon Pariškog klimatskog sporazuma (2015).

2. GLOBALNI KRATKOROČNI RIZICI, IZAZOVI i PRIJETNJE

2.1 Pandemija korona virusa

Pandemija korona virusa, a koja je počela u Kini i vrlo brzo se proširila na cijeli svijet, jedinstvena je pojava u modernoj svjetskoj historiji. Mnoge teorije zavjere su u opticaju. Njihova validnost dokazaće se nakon što sve relevantne informacije postanu dostupne javnosti, proces koji će trajati godinama.

Ono što je očigledno je da će pandemija korona virusa ozbiljno negativno utjecati na privredni rast. Prve prognoze MMF-a bile su da će rast svjetskog BDP-a opasti za 0,2%. No kako epidemija ne jenjava čini se da će pad ekonomske aktivnosti biti znatno veći. Najviše su pogodjeni neki sektori usluga, kao što su prijevoz, ugostiteljstvo i turizam, u kojima je ekonomska aktivnost potpuno obustavljena. Potom slijedi proizvodnja luksuznih proizvoda, za kojima će tražnja biti osjetno smanjena, jer će se potrošači preusmjeriti na nabavku esencijalnih proizvoda.

2.2 Migracije i ksenofobija

Važna dimenzija antiglobalističke retorike, možda čak i važnija od razmatranja slobodnog protoka roba, usluga i kapitala, povezana je s migracijom. U većini zemalja populističke političke stranke protive se otvaranju granica za migrante, posebno nekvalificirane radnike migrante iz zemalja u razvoju. To je posebno došlo do izražaja u odluci Donalda Trumpa da izgradi zid na granici između SAD-a i Meksika, s ciljem sprječavanja ulaska Meksikanaca. Jednako tako, faktor migracije je igrao ulogu u glasanju za Brexit. Na istoj platformi su Nacionalni front u Francuskoj, te austrijska, nizozemska i danska narodna stranka, koje su uspjele nametnuti stroge zakone protiv useljavanja. I premda je strah od migranata oduvijek prisutan, njegov intenzitet pojačao je novi val došljaka iz Sirije i drugih, uglavnom islamskih zemalja. Rasprava je podignuta na razinu borbe za očuvanje bijele i kršćanske Europe. (Francois Bourguignon, 2015).

2.3. Protekcionizam i trgovinski ratovi

U većini slučajeva protekcionizam je izraz ekonomskog nacionalizma. Najčešće se očituje u vidu povećanja uvoznih carina. U posljednjih nekoliko desetljeća značaj carina u zaštiti domaće proizvodnje drastično je opao. Trijumf neoliberalne doktrine i uspostava WTO-a (Svjetske trgovinske organizacije), nasljednice GATT-a, značajno je smanjio protekcionističke nevladine organizacije, ne samo u sferi trgovine robom, već i u razmjeni usluga te kapitala i rada. pokreti. Protekcionizam je postao omražena riječ. Razina carina smanjena je na povijesno najniže vrijednosti. I premda carine i poticaji igraju značajnu ulogu u trgovini nekim poljoprivrednim proizvodima kao što su riža, šećer i mliječni proizvodi, svjetska trgovina je uglavnom slobodna. Prema nekim procjenama, daljnja smanjenja carina pridonijela bi rastu BDP-a od samo 0,33% u sljedećih deset godina (Rodrik Dani, 2012).

Liberalizacija svjetske trgovine teško je pogođena odlukom Donalda Trumpa da uvede carine od 25% na niz kineskih proizvoda. Američki predsjednik je svoju odluku obrazložio valutnim dampingom koji provodi Kina (održavajući podcijenjeni tečaj renminbija), čime se povećava konkurentnost kineskih izvoznih tvrtki na američkom tržištu. Svrha carine je navodno bila pokriti razliku između stvarnog i realnog tečaja. Kina je uzvratila recipročnim mjerama za uvođenje carina na američki uvoz. Stotine milijardi dolara vrijedna roba tako je podvrgnuta carinjenju, što je u suprotnosti s odredbama Svjetske trgovinske organizacije. To je otvorilo mali trgovinski rat između dviju zemalja.

Trump je također jednostrano uveo carine na uvoz neke robe iz susjedne Kanade, što je suprotno ne samo odredbama WTO-a nego i NAFTA zoni slobodne trgovine. Time je prekršio vladavinu prava u međunarodnom kontekstu.

Nešto slično dogodilo se i u našim krajevima, kada je Vlada Kosova uvela 100% carine na uvoz robe iz Srbije i BiH. Razlog za ovu odluku nije bio ekonomski nacionalizam i zaštita domaćeg tržišta, već je bio vođen političkim konsolidacijama, tj. imala je za cilj prisiliti dvije zemlje da priznaju neovisnost Kosova. Kao i u slučaju uvođenja carina na uvoz robe iz Kanade, ovom odlukom prekršen je međunarodni sporazum o CEFTA-i, zoni slobodne trgovine između zemalja regije, koja uključuje Srbiju, Bosnu i Hercegovinu i Kosovo.

3. DUGOROČNI RIZICI, IZAZOVI I PRIJETNJE

3.1. Ekonomski rast

Nakon Drugog svjetskog rata uslijedilo je dugo razdoblje neviđenog ekonomskog prosperiteta. Tri zlatna, odnosno tri slavna desetljeća, poznata i kao faza uspona četvrtog Kondratijeve, svjedočila su rastu svjetskog BDP-a po prosječnoj godišnjoj stopi od 5,6% i još bržem rastu svjetske trgovine po prosječnoj godišnjoj stopi od 7%. Kao rezultat toga, BDP po stanovniku i životni standard četverostručili su se tijekom tog razdoblja. To je uvelike posljedica puno boljeg razumijevanja makroekonomskih varijabli i kategorija koje je donijela Keynezijanska revolucija u ekonomskoj teoriji i politici.

Keynezijanizam je sredinom 1970-ih pao u krizu zbog svoje nesposobnosti da riješi problem stagflacije. Dva naftna šoka bila su dodatni udarac svjetskom gospodarstvu i rast se značajno usporio. Tu činjenicu iskoristile su velike korporacije i konzervativni krugovi u Sjedinjenim Državama i Velikoj Britaniji, te su kroz reganizam i tačerizam izveli neoliberalni udar krajem 1970-ih i početkom 1980-ih.

Prema nekim autorima (Thomas Picketty, 2015), neoliberalna/konzervativna kontrarevolucija uvelike je rezultat nezadovoljstva anglosaksonskih zemalja poslijeratnim gospodarskim rastom. Gospodarstva Sjedinjenih Država i Ujedinjenog Kraljevstva rasla su po respektabilnim stopama od 4,1% odnosno 3,2%, ali su bila zasjenjena rastom kontinentalnih zapadnoeuropskih zemalja, čija su gospodarstva rasla po stopama od 6%. Kao rezultat ovih trendova, jaz u razvoju između kontinentalne zapadne Europe i Sjedinjenih Država se suzio, a jaz u razvoju između kontinentalne zapadne Europe i Ujedinjenog Kraljevstva se proširio.

Neoliberalna/konzervativna kontrarevolucija uspjela je zatvoriti jaz u razini razvoja, ali na znatno nižoj razini. Kao rezultat toga, svjetske stope rasta značajno su pale. Čak i u razdoblju prosperiteta od 2001. do 2009. svjetsko gospodarstvo raslo je po prosječnoj godišnjoj stopi od 4%, što je znatno manje od poslijeratne stope rasta svjetskog gospodarstva.

Usporavanje rasta svjetskog gospodarstva u posljednja četiri desetljeća uvelike je rezultat primjene neoliberalne ekonomske politike. Dok je keynezijanizam davao prednost rastu i zapošljavanju, neoliberalizam je u prvi plan stavio borbu protiv inflacije. Niska inflacija ide u prilog bogatima, koji posjeduju financijsku imovinu, a za čije je očuvanje vrijednosti vitalna stabilnost cijena. Osim toga, neoliberali smatraju da niska inflacija, niski deficiti i nizak dug stvaraju povoljne uvjete za ubrzani rast. Tako poriču kompromis između rasta i zaposlenosti i inflacije, izražen u Philipsovoj krivulji. Naime, iskustvo zemalja koje su usvojile neovisnost središnjih banaka govori u prilog tome da one zemlje postižu nižu stopu inflacije, ali i niže stope rasta od onih koje se nisu odlučile za ovu opciju.

Osim toga, postoje teoretičari (Joseph Stiglitz, 2020) koji vjeruju da je cilj inflacije od 2%, ciljani deficit od 3% i ciljani javni dug od 60%, sadržan u kriterijima konvergencije iz Maastrichta, ali usvojen od strane mnogih drugih zemalja, su proizvoljni i da nemaju uporište ni u jednom ekonomskom modelu. Čak je i inače konzervativni IMF pokušao povećati ciljnu inflaciju na 4% (*ibid*).

3.2. Povećanje nejednakosti u raspodjeli dohotka

Ekonomski prosperitet bez presedana nakon Drugog svjetskog rata bio je popraćen smanjenjem nejednakosti u raspodjeli dohotka. Velika umjerenost (Paul Krugman, 2012) odvijala se na dvije fronte; u raspodjeli dohotka između zemalja u razvoju i razvijenih zemalja te unutar zemalja, između siromašnijih i bogatijih slojeva stanovništva. Konvergencija u razini razvijenosti rezultat je činjenice da su manje razvijene zemlje, polazeći od niže početne baze, ostvarivale veće stope rasta. Unutar zemalja masovno obrazovanje, socijalna država i jaki sindikati pridonijeli su konvergenciji prihoda. U zemljama u kojima su komunisti preuzeli vlast, prisilno izjednačavanje bilo je dodatni faktor u smanjenju razlika u raspodjeli dohotka. Tijekom tog razdoblja Marx je postao anakron. Njegova predviđanja o tendenciji pada profitne stope i pada relativne rente nisu se obistinila. Stopa profita imala je tendenciju rasta, kao i relativne rente.

Stvari su se počele mijenjati početkom 1980-ih, s neoliberalnom kontrarevolucijom. I dok je brži rast u gospodarstvima u nastajanju, prvenstveno Kini i Indiji, doveo do daljnje konvergencije među zemljama, došlo je do drastičnog povećanja raspodjele dohotka unutar zemalja. Ove razlike nisu nastale kao rezultat većeg udjela kapitala u bruto domaćem proizvodu. Zemlje u kojima je opao udio kapitala u bruto domaćem proizvodu, poput Sjedinjenih Država i Ujedinjenog Kraljevstva, doživjele su najveća povećanja nejednakosti u raspodjeli dohotka (Thomas Picketty, 2015: 2). Glavni izvor povećanja ovih razlika je nesklad u visini plaća i plaća, odnosno prihoda od rada. Zbog toga se Gini koeficijent povećao u gotovo svim zemljama, s izuzetkom skandinavskih zemalja. Osim SAD-a i Velike Britanije, mnoge bivše komunističke zemlje doživjele su dramatičan porast Ginijeveg koeficijenta. (Mahmutefendić, 2018) Kao rezultat ovih promjena u raspodjeli dohotka, najbogatijih 1% stanovništva najviše je profitiralo od usporavanja, dok su realni prihodi onih s najnižim standardom stagnirali, a u nekim slučajevima i smanjivali.

Nekoliko je čimbenika koji su utjecali na takve trendove u raspodjeli dohotka. Globalizacija. Duboka integracija koju je dovela globalizacija dovela je do preseljenja manje kvalificiranih poslova u zemlje u razvoju. To je dovelo do smanjenja potražnje za nekvalificiranom radnom snagom i stagnacije ili pada dohotka u razvijenim zemljama, kao i do konvergencije dohotka nekvalificiranih radnika u razvijenim zemljama i zemljama u razvoju, što je u skladu sa Stompler-Samuelsonovom hipotezom. (Mahmutefendić, 2019). Istovremeno, prihodi visokomobilne kvalificirane radne snage enormno su porasli.

Tehnologija. Treća i četvrta tehnološka revolucija stvorile su veliku potražnju za visokokvalificiranim stručnjacima u području informacijske tehnologije i financija. Plaće u tim sektorima, kao i plaće mnogih menadžera, više su desetke puta od prosječnih plaća. Direktori imaju plaću 145 puta veću od prosjeka u Nizozemskoj i 162 puta veću od prosjeka u Njemačkoj (Stiglitz, 2020). U SAD taj omjer varira od 300 do 700.

Slabljenje snage sindikata. Slom sindikalne moći velikih korporacija i vlada, osobito u SAD i Ujedinjenom Kraljevstvu, značajno je oslabio sindikate. Tome treba dodati i promjenu gospodarske strukture, odnosno smanjenje značaja industrije i povećanje značaja uslužnog sektora. Prema Kennethu Gailbraithu, jaki sindikati zahtijevaju snažnog poslodavca. Dok je važnost industrije bila veća, državne korporacije i javna poduzeća s ograničenim jamstvima predstavljala su sindikalna uporišta. Sasvim je drugačije s fragmentiranim malim poduzećima u uslužnom sektoru.

Slabljenje socijalne države. Država blagostanja ozbiljno je oslabila u SAD-u i Velikoj Britaniji kao rezultat promjene odnosa između bogatih i siromašnih, na štetu ovih potonjih. Produljeni životni vijek i starenje stanovništva u razvijenim zemljama također doprinose tom procesu.

Sve veće razlike u raspodjeli dohotka uništavaju društveno tkivo (Willkinson i Pickett, 2009) uspoređuju dvije skupine zemalja; SAD i Velika Britanija, gdje je raspon dohotka između 20% najbogatijih i 20% najsiromašnijih 9,5:1 odnosno 8,5:1, s četiri zemlje s relativno egalitarnom raspodjelom dohotka, Japanom, Švedskom, Norveškom i Danskom, gdje je ovaj raspon 3,5:1. Autori zaključuju da SAD i Velika Britanija imaju značajno veće stope prostitucije, pornografije, pedofilije, ovisnosti o drogama, stope kriminala, stope razvoda, pretilosti i zatvorskih stopa. Jedina stvar koja egalitarne zemlje čini gorima je stopa samoubojstava.

3.3. Demokratski deficit

Neki autori smatraju da u današnjem svijetu prijetnja demokraciji ne dolazi od nasilnih pokušaja vojnih i civilnih udara, već od demokratski izabranih premijera i premijera, koji zlorabe svoju moć nakon pobjede na parlamentarnim izborima. Navodeći najeklatantniji povijesni primjer, Hitlera i nacističku Njemačku, autori navode niz slučajeva populističkih vođa u Latinskoj Americi, završavajući s Putinom i Trumpom i njegovim pokušajem derogiranja ustava, zakona i međunarodnih sporazuma i nametanja autoritarne vladavine (Steven Levitsky i Daniel Ziblatt, 2018).

Neki drugi autori s lijeve i desne strane političkog spektra upozoravaju na prijetnju demokraciji. Nakon Keynesa, koji je upozorio da neograničena sloboda financijskih tržišta ugrožava osobne i političke slobode, nobelovac James Tobin predložio je uvođenje poreza od 1% na kratkoročne, špekulativne tokove kapitala.

Na desnoj strani političkog spektra (Rodney Atkinson, 1991) govori o usponu fašističke Europe, oštro kritizirajući neizabrane i neodgovorne birokrate i tehokrate u Europskoj uniji koji svoje zakone, propise i naredbe nameću stotinama milijuna građana.

Međutim, postoje mišljenja da je hiperglobalizacija velika prijetnja demokraciji. Hiperglobalizacija podriiva nacionalni suverenitet kroz napade na standarde zapošljavanja, pritisak na usklađivanje poreza na dobit poduzeća, ekoloških i zdravstvenih standarda te neovisne industrijske politike u zemljama u razvoju. Prema tom mišljenju, zemlje su u političkoj trilemi. Žele postići tri poželjna cilja; nacionalni suverenitet, sudjelovanje u procesu globalizacije i demokracije. Problem je u tome što su ti ciljevi međusobno sukobljeni. Drugim riječima, nije moguće ostvariti sva tri cilja u isto vrijeme. Zemlje mogu birati između postizanja nacionalnog suvereniteta i demokracije po cijenu isključenja iz globalizacije, mogu postići demokraciju i globalizaciju po cijenu gubitka nacionalnog suvereniteta ili mogu postići nacionalni suverenitet i globalizaciju po cijenu gubitka demokracije. Ova treća opcija upravo se događa (Dani Rodrik, 2011).

3.4. Ekološki izazovi

Ljudi su uništavali ekološki sustav od pamtivijeka. Ali ako je u predindustrijskom društvu u moderno doba bilo serijskih ubojica, postali su masovni uništavači okoliša. Danas ljudska bića remete ravnotežu biosfere na više frontova. Oni iz svog okoliša crpe

sve više sirovina dok u njega ubrizgavaju ogromne količine otpada i toksina, mijenjajući tako sastav tla, vode i atmosfere. Plastični primjer narušavanja eko-ravnoteže je uporaba fosfornih gnojiva. U malim količinama fosfor je hranjiva tvar neophodna za rast biljaka, ali u prevelikim količinama postaje otrovan. Suvremeniindustrijska poljoprivreda temelji se na poljima gnojenim gnojivima bogatim fosforom, no fosfor se kasnije ispire s polja i truje rijeke, jezera i oceane, što štetno djeluje na divlje životinje u morima. Ova negativna eksternalija nadilazi državne granice.

Kao rezultat takvog ponašanja ljudi, biološka staništa propadaju, biljne i životinjske vrste izumiru, a cijeli ekosustavi poput koraljnih grebena i prašuma mogli bi biti izbrisani s lica zemlje. Takvo bi ponašanje moglo ugroziti same temelje naše civilizacije (Juval Noah Harari, 2018).

3.5. Klimatske promjene

Narušavanje ekološke ravnoteže ima ozbiljne posljedice na klimatske promjene. Najnegativniji utjecaj na klimatske promjene ima onečišćenje zraka koje je uzrokovano ispuštanjem ispušnih plinova u atmosferu. Oslobođanje ugljičnog dioksida stvara efekt staklenika koji zagađuje atmosferu. Nitko ne zna gdje je granica emisije ugljičnog monoksida prije nego što se dosegne točka kataklizme. Najbolje znanstvene procjene govore da ako drastično ne smanjimo emisije u sljedećih dvadeset godina prosječna temperatura plinova na planetu će porasti za više od dva Celzijeva stupnja, što će uzrokovati dezertifikacija, topljenje ledenih vrhova, porast razine mora i oceana i češćih ekstremnih vremenskih pojava poput uragana i tajfuna. Ove promjene će poremetiti poljoprivrednu proizvodnju, poplaviti gradove, pretvoriti veći dio planeta u nenastanljiv prostor i raseliti stotine milijuna izbjeglica u potrazi za novim staništima (*ibid*).

4. METODOLOGIJA PRISTUPA GLOBALNIM RIZICIMA

Čak i prognoze Svjetske banke iz prethodnih godina pokazuju da je prerano za radovanje. Rimski klub je s pravom sugerirao da se ne računa na visoke stope globalnog rasta i preko 3% dugoročno. Ono što je Rimski klub predviđao za vrijeme nakon 2012. pokazalo se uglavnom točnim. Međutim, ključne otrežnjujuće poruke Rimskog kluba stigle su s njegovim prvim izvješćem (*The Growth Frontier*, 1972) bile su gotovo katastrofalne. Kasnije se razvija koncept održivog razvoja koji se propagirao više od tri desetljeća, posebice kroz periodične konferencije UN-a (OR / 1992, 2012. 2012). Zatim je došlo do proširenja sudionika na širi krug profesionalaca, novinara, nevladinih organizacija i poslovnog sektora, ali i umora, posebno nakon globalne recesije 2009. Župna klimatska konferencija 2015. dala je nadu, ali lošu prekretnicu došlo je nakon političkih promjena u SAD-u 2016. Druge globalne sile, osim EU, nisu imale puno bolje rezultate u klimatskim akcijama od SAD-a. Rizici su u porastu – o čemu svjedoče svi testovi globalnog javnog mnijenja.

Od svih rizika koji se pojavljuju na globalnoj sceni najvažniji su oni ekonomski. Svjetski ekonomski forum nije baš dosljedan. Od tvrdog ortodoksno-neoklasičnog pristupa polako prelazi na inkluzivni. U ovom slučaju, uključivanje kao dio strategije znači okretanje onome što se zapravo nije smatralo važnim za globalni gospodarski rast i

razvoj. To su klimatske promjene i nejednakosti u svijetu (Davos, 2019). Ovogodišnji forum u Davosu dao je priliku mladoj Greti Thunberg da kaže ne samo vodećim političarima, već i bankarima, industrijalcima, znanstvenicima i svjetskoj omladini da "planet gori pred očima čovječanstva".

U svijetu se događaju određene promjene u percepciji globalnih razvojnih trendova.

Prvo, spoznaja da je razvoj nedjeljiv - tamo gdje nema pomaka u kulturi, obrazovanju, znanosti, teško je govoriti o odvojenom gospodarskom razvoju ili poboljšanju društvenih uvjeta kao što su smanjenje stope kriminala, smanjenje siromaštva, socijalna suradnja i tolerancija. Čini se da su ove kategorije rezervirane za drugi svijet. Ekonomisti dugo odbijaju govoriti o društvenim životnim uvjetima, siromaštvu, društvenim nejednakostima ili, primjerice, pitanjima očuvanja prirode. Ta su se pitanja smatrala ekonomski zaostalom.

Svjetski gospodarski forum, poput Svjetskog energetskeg vijeća (WEC), Specijalizirane organizacije za hranu (FAO) ili Svjetske zdravstvene organizacije, pokušava konačno, zajednički, definirati željene globalne ekonomije rasta i razvoja. Što je globalni održivi rast? Nitko ne može pouzdano odgovoriti na to pitanje u trenutku pisanja. U najmanju ruku, ne bi bilo pogrešno krenuti od definiranih ciljeva održivog razvoja (postoji čak 17 ciljeva, temeljenih na deklaraciji UN-a iz 2015). Teško da se tradicionalno mogu smjestiti unutar tri stupa, održivosti: gospodarstva, društvene i ekološke održivosti. Dapače, mogli bismo govoriti o strukturi ciljeva koji bi se razvrstali u šest područja održivosti, raspoređenih u čak 6 zasebnih područja.

Najveći od ovih izazova dolaze iz područja tehnoloških promjena, klimatskih promjena i demografskih trendova (Đukić, 2017). Hoće li svijet postati gore ili bolje mjesto za život uvelike ovisi o percepciji rizika i suočavanju s novim i starim izazovima. Percepcija klime kao globalno najprisutnijeg rizika već je prevladan problem. Više od 95% stanovništva današnjeg planeta smatra da su klimatski problemi ozbiljni i prijeteći, dok je taj postotak u prvom desetljeću 21. stoljeća bio ispod 50%. Međutim, preostaje da se stanovništvo dogovori o djelotvornoj akciji u + za klimu i njezine izvore. Čini se da politički čimbenik, umjesto da bude faktor harmonizacije, djeluje više u smjeru razdora.

O POUZDANOSTI I RIZICIMA PROGNOZA- primjer IMF-a

Analiza predstavljena čitatelju u ovom radu prvenstveno bi trebala ukazati na neizvjesnost i rizike kvalitete i brzine globalnog gospodarskog rasta u svijetu. Čak i ako sve ostane bez većih šokova, a globalni rast ostane oko brojke od 3%, treba li to značiti da je svijet miran i zadovoljan. Nova globalna pandemija uzrokovana virusom Corona samo je jedna opasna i prijeteća prepreka i izazov. Mnogi drugi se gotovo spominju u analizama međunarodnih financijskih institucija.

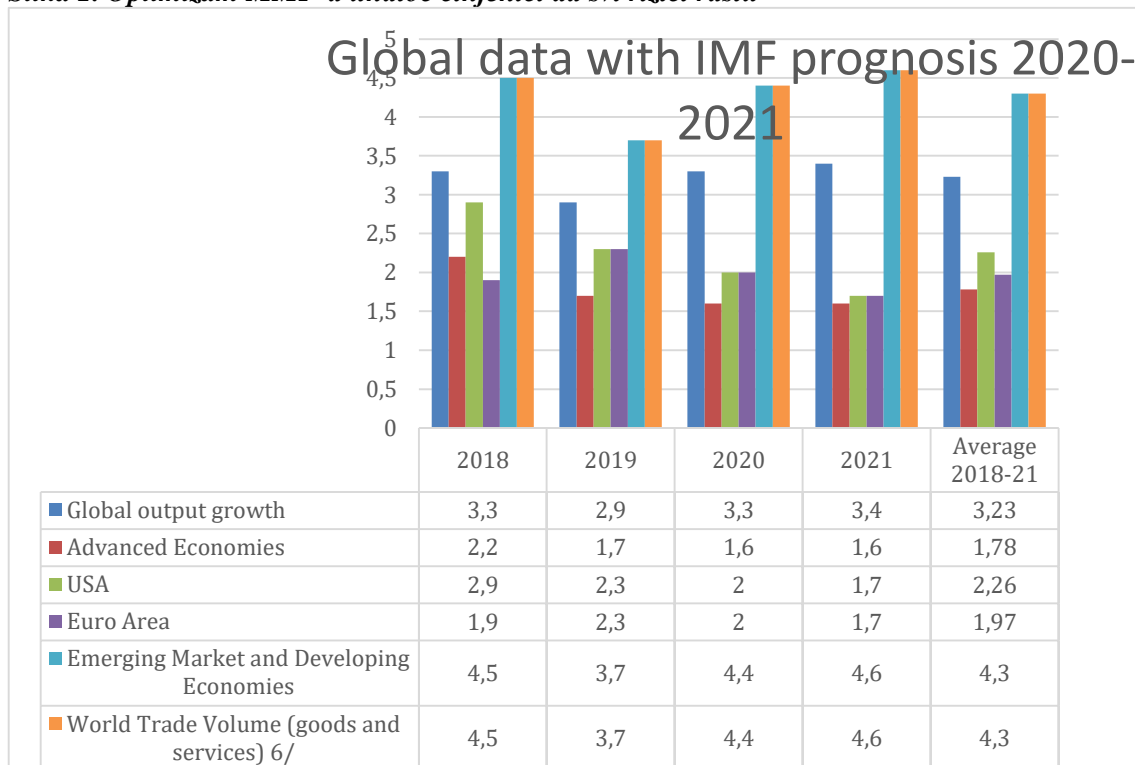
Svaki ozbiljan analitičar trebao bi se zapitati kamo će nas odvesti migrantski i izbjeglički sindrom koji se kao gruda snijega zakotrljao planetom, a u 21. stoljeću poprima neslućene razmjere i trendove. Zašto i kamo vode protekcionizam, trgovinski ratovi, selektivne ekonomske sankcije, nedarinske barijere ili opća desničarska ksenofobija, izražena ne samo u retorici, nego i u praksi. Globalne nejednakosti i kriza društvene ravnoteže.

Postoje li argumenti za optimizam IMF-a. IMF, kao što je poznato, nerado mijenja vlastite prognoze u kratkom roku, bile one povoljne ili negativne. Naime, promjene u prognozama ne bi išle lako uz konzervativno utemeljen imidž ove međunarodne institucije. Uostalom, samo jedna sintagma poput "ali za IMF ili" prognoza IMF-a "za cijeli svijet danas vjerojatno znači daleko više od ostalih analiza i prognoza, pa je okret u ekstremne promjene gotovo nemoguć". Uostalom, sav život i prirodni tokovi nastanka i promjena odvijaju se u obliku "krivulja", a ne isprekidanih cik-cak linija.

No, pokazalo se da nitko od njih nije ništa više od ostalih, pa su ekstremne promjene gotovo nemoguće. Poznato je samo da je to nešto sigurniji pristup, ali može biti i vrlo razočaravajuće ako dođe do neočekivanih promjena u okolišu, ekonomsko-financijskim ili zdravstveno-sigurnosnim, političkim - uostalom, to više nije ni važno. U svakom slučaju, listopadska prognoza globalnog rasta MMF-a za 2020. u siječnju je smanjena za samo 0,1%, i dalje je na solidnoj razini od 2,9%, uz ubrzavajući trend i globalni rast sve do solidnih 3,4% u 2021. godini. Tako bi bila prosječna globalna stopa rasta te prognoze u narednim godinama. Međutim, u međunarodnoj trgovini glavna činjenica koja potiče globalni rast, a ujedno uvjetuje gospodarsku i tehnološku globalizaciju je viša stopa rasta globalne trgovine u odnosu na rast ostalih agregata poput BDP-a. To znači da bi svjetska trgovina trebala rasti unatoč zaustavljenim kolonama izbjeglica, otkazanim međunarodnim okupljanjima, turističkim aranžmanima, pa čak i blokiranim određenim granicama, poput onih na Balkanu, a da ne govorimo o Njemačkoj, Africi, Aziji, američki kontinent je za sada pošteđen .

Usporedba listopadskih globalnih prognoza IMF-a sa siječanjskom pokazuje blagi pesimizam jer je stopa globalnog rasta za 2019. kao i predviđena stopa rasta za 2020. smanjena za 0,1 postotni bod, dok je stopa smanjenja 0,2% za 2021.

Slika 1. Optimizam MMF-a unatoč činjenici da svi rizici rastu

Za sada središnji bankari i vlade poručuju da virus korona neće mnogo štetiti svjetskom gospodarstvu i da će se brzo oporaviti nakon suzbijanja virusa, 3%, iako upozorava na rizike od koronavirusa (prognoza za siječanj).

Na čemu MMF temelji svoj optimizam, ako ne na propagandi stabilnosti i rasta kako bi se izbjegla panika? Panika je najmanje poželjna ne samo u gospodarstvu nego i u političkim i društvenim odnosima. To jednostavno pojačava sve rizike. No, vratimo li se malo unatrag, vidimo da je i prije godinu dana prognoza MMF-a bila daleko od stvarnih tokova globalnog gospodarstva i rizika za gospodarstvo. Povećale su neizvjesnost, što je dovelo do ne tako katastrofalnog, ali značajnog smanjenja stope rasta s predviđenih 3,56% na 2,9% u 2019. Ovdje je pregled realnih stopa (slika 1). Svjetska trgovina robom i uslugama od iznimne je važnosti za rast, posebice trgovina sirovom vodom i pićima, najsuvremenijom tehnološkom opremom i zelenim tehnološkim rješenjima u energetici, zaštiti okoliša i upravljanju resursima. Trebao bi ostvariti dvostruko veću stopu rasta u odnosu na rast BDP-a u tekućoj godini. Već sadašnji nagovještaji nisu u skladu s tim odnosima. Iz toga bi se moglo zaključiti da su ekonomske prognoze u sjeni političkih, te da se političari u biti ne znaju suprotstaviti pandemiji, što se očituje i u posljednjim izjavama predsjednika Svjetske zdravstvene organizacije.

KINA I DRUGI – DANAS JE SVIJET POVEZANIJI NEGO IKADA

Kina je već tri desetljeća jedan od čimbenika koji ubrzavaju globalni rast i razvoj. Tehnološki razvoj u Kini potaknuo je globalnu tehnološku konkurenciju i niti jedan prethodni čimbenik, resurse, istraživanje i osvajanje novih tržišta. Kineski sindrom kontinuiranog visokog rasta bio je metafora za brzo iskorištavanje okoliša i gotovo nekontrolirano onečišćenje. Danas zemlje Afrike, Latinske Amerike, Južne Azije i Južne Europe osjećaju što to znači. Kineski model rasta počeo je ozbiljno shvaćati i same Kineze, koji su u strategiji 2017. objavili rat zagađenju, a ekološka ideologija je dobila strateški prioritet u odnosu na komunističku.

Današnja Kina daleko najviše ulaže u globalni zeleni rast (gotovo 90 milijardi dolara godišnje), a kineski eko-proizvodi, posebice tehnologije zelene energije u svjetskoj trgovini, čine polovicu ukupnog tržišta vrijednog preko 160 milijardi dolara. Svijet postiže zeleni rast samo radi globalnog dobra. Sve zelene tehnologije i projekti uglavnom imaju za cilj razvoj s prihvatljivim ekološkim prednostima zemlje koja provodi takav scenarij rasta.

SVJETSKI I REGIONALNI ASPEKT MIGRACIJA

Nijedan globalni izazov danas nije neovisan o svemiru. Nije važno jesu li glavni izbjeglički putevi usmjereni prema sjeveru ili istoku Azije ili prema zapadnoj Europi i EU. Stoga se mora razumjeti određena nervoza, pa čak i zbunjenost, posebno izražena u lošim procjenama i strateškim odlukama koje se pripisuju pojedinim zemljama EU ili antisigurnosnoj politici Bijele kuće pod Trumpovom dominacijom.

Danas u Europi ima vjerojatno oko 100.000 djece beskućnika koja su izložena hladnoći, gladi, bolestima u izbjegličkim kolonama. To je humanitarni problem, vjerojatno veći od onog koji nameću određene ratne situacije. Nasuprot tome, sve je više

ljudi sklono opravdavanju strogih izolacionističkih politika, bilo da ih generiraju u Orbanovoj Mađarskoj, Erdoganovoj Turskoj ili Trumpovim Sjedinjenim Državama. Prirodna je posljedica da ljudi imaju opravdanje za dodatne pritiske na politiku izbjegličkih ruta, ne bi se moglo reći da je svejedno radi li se o prostoru Azije ili Europe.

Literatura

1. Đukić, M. P. (2016), *Climate change – risk prevention; Economic approach*, in hief Editor: Marija Vugdelić): *Proceedings from the Scientific Conference on Climate Change, Natural Resources and Energy*, Centre for Climate Change, Natural Resource and Energy, and Faculty for Food Technology, Food Science and Ecology, University of Donja Gorica, 8th of November 2016, 7-15.
2. Đukić, M. P. (2017), *Srbija i svet u klimatskim promenama: ekonomska evaluacija*, u monografiji *Sveti Srbija – vreme promena*, (ur. Snežana Grki Dejan Molnar). Beograd: Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu.
3. Đukić, M. P. (2020), *Smart and green economy in the light of global climate changes*, International conference Circular and Green economy. Belgrade: University “Union-Nikola Tesla” of and Belgrade Economists Society, 22-th of April 2020.
4. Guidens Anthoni (2010), *Klimatske promene i politika*. Beograd: Clio.
5. Golleman David (2012), *Ekološka inteligencija*. Beograd: Geopolitika.
6. IPCC (2020), *The global Warming of 1.5°C*, <https://www.ipcc.ch/sr15/download/> (pristup 23. februar 2020).
7. Milanović, Branko (2019), *Klimatske promene i globalnane jednakost*, Pešćanik 26.02.2019, <https://pescanik.net/klimatske-promene-i-globalna-nejednakost/>
8. IMF (2020), *World Economic Outlook update*, 20. January 2020.
9. Thomas Piketty (2015), *Kapital u XXI vijeku*. Sarajevo: Buybook.
10. Thomas Picketty (2015), *The Economics of Inequality*. Harvard University Press, USA.
11. Branko Milanovic (2016), *Global Inequality – A New Approach for the Age of Globalization*. Harvard University Press“, USA.
12. Joseph Stiglitz (2020), *Rewriting the Rules of the European Economy – An Agenda for Growth and a Shared Prosperity*, W.W Norton & Company, USA.
13. Dani Rodrik (2011), *The Globalization Paradox – Why Global Markets, States and Democracy cannot Coexist*. Oxford University Press.
14. Francois Bourguignon (2015), *The Globalization of Inequality*. Princeton University Press, USA.
15. Paul Krugman (2012), *End this Depression Now*. W.W Norton & Company, USA.
16. Tahir Mahmutefendic (2018), *Balkanske tranzicijske i globalizacijske teme – eseji i prikazi*, Tuzla: Lijepa riječ.
17. Tahir Mahmutefendic (2019), *Kratak leksikon ekonomskih pojmova. A Short Lexicon of Economic Concepts*, Banja Luka: Markos.

18. Richard G. Wilkinson & Kate Pickett (2009), *Why more Equal Societies almost always do Better*. London: Allen Lane.
19. Steven Levitsky & Daniel Ziblatt (2019), *How Democracies Die – What History Reveals mabout Our Future*. Penguin Books, USA.
20. Rodney Atkinson (1991), *Fascist Europe Rising*. Compuprint Pub, Newcastle upon Tyne.
21. Juval Noah Harari (2019), *21 lekcija za 21 vek*. Beograd: Laguna.